

# تحلیل محتوای برنامه تحلیل محتوای برنامه خانواده و خانواده



● دکتر مسعود گلچین

عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت معلم

بنابراین نگاه به این نقد باید بیشتر در این بعد معطوف شود.  
- محقق محترم، قطعاً برنامه ساز نیست، لذا مقداری از آنچه در این متن بیان شده، ناشی از عدم آشنایی با برنامه سازی و شگردهای آن است. البته چون برنامه برای مخاطبان پخش می‌شود، نگاه بیرونی برای برنامه‌سازی باید منطبق نظر باشد. اما در مورد محتوای این برنامه، محقق محترم - با سلیقه تحصیل، تدریس و تحقیق در مسائل جامعه‌شناختی - قطعاً یکی از صاحب‌نظران است. در انتهای هر تحلیل، پیام‌ها و ارزش‌های القا شده در برنامه - به‌عنوان یکی از نکات مثبت برنامه - ذکر شده است.

ترجیح مجله رادیو این بود که در کنار نقد حاضر، پاسخ‌ها و توضیحات گروه اجتماعی شبکه اول صدا نیز منتشر می‌شد تا اثر بخشی آن بیشتر شود، ولی علی‌رغم درخواست ما، سردبیر چنین نشد.

انجام داده بودند. فرایند انجام کار و انتشار آن بخاطر مشکلات عدیده به درازا کشید. اما در باب این متن، نکات زیر قابل تأمل است:  
- همیشه نقد برای نگاه به آینده است و نه تأسیل پر گذشته، این مسأله در نقد برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی که دیگر قابل بازگشت نیست، بیشتر مورد توجه است. شاید در نگارش دوم یک کتاب بتوان اشکالات چاپ‌های گذشته را درج کرد، اما این امر در برنامه‌های پخش شده از رادیو و تلویزیون عملاً ممکن نیست. بنابراین دکتر دقین و سختگیرانه غلط‌های دستوری و محتوایی و همچنین بیان ایرادهای موجود در قالب و محتوای برنامه‌ها بیشتر به کار درس‌آموزی می‌آید. این موضوع در برنامه‌های زنده که مسجری خسود باید برنامه را اداره کند - که این متن نیز تحلیل محتوای یکسی از این نوع برنامه‌ها است - بیشتر جسولوه‌گر است.

نام برنامه، همگام با مدرسه  
مجری: آقای شجاعی مهر و خانم مهرافزا  
موضوع اصلی، تربیت و آموزش  
موضوع خاص: چگونگی آمادگی برای امتحانات در دوره راهنمایی به همراه توصیه‌هایی برای خانواده‌ها  
و دانش‌آموزان

پیشنهاد اولیه تدوین چنین مجموعه‌ای با دکتر حسینی - مدیر وقت شبکه سراسری - بود که تأکید داشت یکی از مخاطب‌ترین برنامه‌های شبکه تحلیل محتوا شود تا نقاط قوت و ضعف آن مشخص گردد. بر این مبنا کار تحلیل محتوای برنامه «خانه و خانواده» توسط اداره کل تحقیق و توسعه صدا آغاز شد. انجام این کار بر عهده جناب دکتر مسعود گلچین بود که قبلاً نیز در رادیو چنین کاری را

سازمان برنامه و اطلاع‌رسانی

زیادی از مطالب طبقه بندی شده تحت عنوان فرعی، مقدماتی و متفرقه درمیان همین زمان صرف شده است.

- به جز آرم برنامه، دو مقوله‌ای که کمترین زمان را به خود اختصاص داده‌اند و البته باید سهم بیشتری در بخش اصلی برنامه یا قسمت مقدماتی و زمینه چینی داشته باشند عبارتند از: نامه و تلفن (به ترتیب  $14\% (27/83)$  و  $14\% (27/01)$ ).

نحوه تنظیم و اجرای برنامه برای کسب آگاهی بیشتر از نحوه اجرای برنامه دهانه و خانواده، در چند بخشی، برخی از مؤلفه‌های اجرایی این برنامه را نقل و ارزیابی می‌کنیم.

#### سهم هر یک از گویندگان

یکی از عناصر قابل توجه در نحوه تنظیم و ارائه هر برنامه رادیویی که در آن از فرم گفتگو یا مصاحبه با متخصصان و کارشناسان استفاده می‌شود، سهم زمانی اختصاص یافته به کارشناس و هر یک از گویندگان برنامه است. به طوری که در جدول (۲) مشاهده می‌شود، در این برنامه، خاتم مهرافراو آقای شجاعی مهر به ترتیب هر یک  $9\% (21/7)$  و  $18\%$  به طور جداگانه و  $29\%$  به طور مشترک (یعنی همزمان) سخن گفته‌اند که در مجموع، زمان سخن گفتن آنها بالغ بر  $18\%$  است. این رقم معادل  $239/48$  از کل زمان برنامه و نزدیک به وقتی است که نهایتاً به کارشناس  $16\% (21/16)$  اختصاص یافته است. ارقام یاد شده بدون شک، صرف نظر از این که گویندگان مزبور چه مطالبی گفته‌اند، زیاد و قابل توجه است، زیرا با توجه به این که حدود  $10\% (27/01)$  برای آرم برنامه، گزارش، گزارش و تلفن صرف شده است، صحبت کردن گویندگان به مدت بیش از  $18$

جدول ۱. مقوله‌های فرم

مقوله‌ها	دقیقه	درصد
آرم	۲۵	۰.۵
موسیقی	۲۳۲	۸/۷۵
سخنان گویندگان	۱۶۲۷	۲۲/۸۰
گزارش	۲۰۲۵	۶/۵۷
سخنان کارشناس	۲۱۰۱۶	۲۲/۷۹
نامه	۱۶۳۰	۲/۸۲
تلفن	۱۴۳۹	۲/۰۱
جمع	۴۹۳۵	۱۰۰

- کل زمان برنامه قریب به  $50$  دقیقه است.

- دو مقوله سخن کارشناس و گفتار گویندگان، بیشترین زمان را به خود اختصاص داده است (به ترتیب  $16\% (21/16)$  و  $22\% (27/83)$ ) در حقیقت مقوله‌های یاد شده، هر دو از یک سنخ و ماهیت هستند بدین معنا که آنها را باید به طور کل در مقوله شکلی گفتار جای داد. در این صورت سهم این مقوله بالغ بر  $37\% (27/35)$  معادل  $275/89$  است.

به این ترتیب مشاهده می‌شود که برنامه روز یکشنبه دهانه و خانواده اساساً بر محور یک قالب با مقوله شکلی، خاص، یعنی گفتار سازمان می‌باشد و سایر مقوله‌های شکلی، جنبه فرعی و مکمل دارند که گاه مثلاً در همین برنامه به صورت مقوله‌ای وصله‌ای در می‌آیند که گویی از سرناچاری باید به آنها پرداخته شود.

- به نظر می‌رسد، مقدار زمان صرف شده برای گفتار گویندگان، در حدود یک سوم وقت کل برنامه، زیاد و قابل توجه باشد. به خصوص که بخش

#### بررسی شکلی

##### ترتیب اجزای برنامه

در این برنامه نزدیک به  $8$  دقیقه ( $7\% (27/01)$ ) طول می‌کشد که تا بخش‌های مقدماتی، فرعی و متفرقه شامل، آرم، متن ادبی، سلام و تعارف و احوال پرس و به پایان برسد و بحث اصلی درباره موضوع برنامه با اشاره به مطالب هفته‌های قبل شروع شود و تقریباً بلافاصله پس از این مطالب در حدود  $11$  دقیقه ( $10\% (27/01)$ ) پس از آغاز برنامه باز هم گوینده‌ها با کارشناس مشغول احوالپرسی می‌شوند.

هر چند موارد صحبت گویندگان به‌ویژه در بخش‌های فرعی، متفرقه و ارتباطی به طور جداگانه و پراکنده به نظر می‌رسد، لیکن در مجموع سهم اختصاص یافته به این گونه موضوعات قابل توجه است.

در فاصله نزدیک به  $26$  دقیقه پس از آغاز برنامه، کارشناس فقط حدود  $5$  دقیقه صحبت کرده است. (پس از پیام بازگویی و سؤال گوینده و قبل از پاسخ کارشناس).

کتر از  $10$  دقیقه مانده به پایان برنامه است که آقای شجاعی مهر بر اثر فشارها و اشاره‌های تهیه‌کننده (به قول خودشان)، سراغ بحث اصلی می‌رود و سؤال محوری برنامه را از کارشناس می‌پرسد. بنابراین، حدود  $40$  دقیقه از برنامه حول محور موضوعات فرعی، متفرقه و نسبتاً دورتر به موضوع اصلی برنامه تمرکز می‌یابد.

##### آمار توصیفی برنامه

از نظر شکلی (یا فرمی)  $7$  مقوله تشخیص داده شد که زمان اختصاص یافته برای هر یک در این برنامه به شرح جدول (۳) است.

به طوری که دیده می‌شود:

دقیقه نزدیک به زمانی که کارشناس اظهار نظر می کند، فرصت کافی برای بحث کارشناسی و تجزیه و تحلیل علمی موضوعات را به طوری که اهداف برنامه و نیاز شوندگان محقق و برآورده شود، فراهم نمی سازد. این وضعیت یکی از مشکلات رایج برنامه های مبتنی بر گفتگو با کارشناسان را هویدا می کند. مشکل مزبور چیزی نیست جز اظهار نظر طولانی، سؤال های کش دار، تفسیرهای نادرست و بحث های غیر ضروری توسط مجریان

توجهی از وقت (۲۴:۱۲) می توانست به نحو مفیدتری صرف شده و برای اظهار نظر کارشناس اختصاص یابد، به طوری که در اواخر برنامه وقت برای طرح مسئله و موضوع اصلی برنامه کوتاه نشده باشد. آنچنان که عملاً در این برنامه مشاهده می کنیم، این مشکل پیش آمده است. علاوه بر این، با نگاهی به ارقام جدول (۲) زمان توسط گویندگان به طرح پرسش های اصلی مرتبط با موضوع یا خواندن متن های از پیش

واژه های غیر صحیح می باشد که در ادامه به نمونه هایی از آنها اشاره خواهیم کرد.

**موارد تداخل**

در این برنامه، جمعاً ۱۹ مورد تداخل در میان سخنان گویندگان با یکدیگر و کارشناس ثبت شده است. این موارد بسیار زیاد از تداخلی که در زیر نمونه هایی از آنها را ذکر خواهیم کرد. به از دست رفتن وقت، تنزل کیفیت اجراء نارسایی در رساندن پیام ها و تحقق نیافتن اهداف گرداندگان برنامه ها

جدول ۲- سهم هر یک از گویندگان

آقای شجاعی مهر			مشترک	خانم مهرافزا		
خواندن متن	سؤال کردن	توضیح دادن	خواندن متن	خواندن متن	سؤال کردن	توضیح دادن
۳:۱۹	۴۵	۵:۲۵	۲۹	۲۵	۵۵	۶:۴۷
۹:۱۷				۸:۱۸		

و در یک کلام، جابه جایی جایگاه کارشناسان و گویندگان برنامه، بگذریم از موارد قطع تاجبای سخنان کارشناس، مداخله های نادرست و طرح سؤالات غیر مفید یا کلی از آنها که به طور کیفی، زمان و امکانات برنامه را از بین می برد و بهروری را کاهش می دهد. گذشته از آنچه گفته شده، با نگاهی به جدول (۲) در می یابیم که بیشترین سهم سخن گفتن گویندگان مربوط به مقوله «توضیح دادن» است. در حقیقت بیش از دو سوم وقتی که توسط مجریان برنامه صرف شده است (۲۴:۱۲) مربوط به مطالبی می شود که خارج از خواندن متن، سؤال کردن و سلام و احوال پرسى معمول است. بی تردید بخش قابل

تعیین شده، اختصاص یافته است. صرف نظر از زمان اختصاص یافته به هر گوینده و نحوه استفاده از این زمان، از جمله ویژگی های قابل بررسی در زمینه نحوه اجراء ارائه برنامه میزان موارد زیر تداخل سخنان گویندگان و کارشناس وارد حرف یکدیگر شدن و قطع مکرر و انقلاب تاجبای صحبت های یکدیگر، بیان سخنان غیر ضروری، طولانی، نادرست، شعارگونه، صدور احکام قطعی، ضایع یا خجالت زده کردن یکدیگر، عابثانه سخن گفتن، به کارگیری واژه های تکراری به صورت ملال آور و افراطی، زیرا گذاشتن قواعد دستور زبان فارسی یا بیان اصطلاحات و

می انجامد. ضمناً این نمونه ها را می توان مصداقی از سخنان طولانی، غیر مفید و عابثانه سخن گفتن گویندگان در نظر گرفت. نمونه، در جایی که کارشناس درباره راهنمایی والدین به فرزندانشان در این مورد که درس را حفظ نکنند بلکه بگویند آن را بفهمند تا هنگام امتحان اضطراب نداشته باشند صحبت می کند، خانم مهرافزا با قطع سخنان کارشناس چنین می گوید: «آقای دکتر پیشخنده، معذرت می خواهم، توی همین مورد، به یک سؤالی برام پیش اومده بود، قبل از این که شما مطرح بکنید می خواستم مطرح کنم. فرزند میاد درسی رو می خونه، بنابر درک و فهمش میاد، در

مشکلات درسی آنها را رفع کنند.  
تذکره: صرف نظر از ناهماهنگی اجزای جمله، به عبارت «مطمنآ... پیدا کنند» به عنوان یک حکم قطعی که معلوم نیست واقعاً چنین امری محقق شده‌است یا خیر، توجه شود.

**بیان جمله‌های شاعر گونه**  
نمونه: آقای شجاعی مهر؛ ما به عنوان پدر و مادر بیشتر باید مراقب فرزندانمان باشیم و کسی هم در مورد معنی آزادی دادن به بچه‌ها حد و حدود این آزادی فکر کنیم.

نمونه: خاتم مهرانزا؛ آموادگی برای امتحانات در دوره راهنمایی گذشتہ هم اگر شنوتده بوده باشند، مطمنآ برای فرزندان خودشان که در دوره راهنمایی هست، توانسته‌اند که راه چاره را پیدا کنند ان شاء... با آنها کنار بیایند و

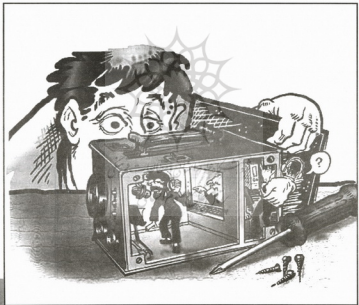
به دشواری شنیده می‌شود) و آقای شجاعی مهر می‌گوید: «نظام آموزش و پرورش باید...»  
کارشناس با فشار، حرف قطع شده خود را ادامه می‌دهد که «معلمین خردمند که تعدادشون هم خیلی زیاده، به‌فهم و یادگیری و در حقیقت لب مطلب را طرح کردن از طرف دانش‌آموزان توجه دارن...»

### صدور احکام قطعی

نمونه: خاتم مهرانزا؛ «چگونگی آموادگی برای امتحانات در دوره راهنمایی بحث امروز ماست. اما دوربین‌نامه‌های گذشتہ هم اگر شنوتده بوده باشند، مطمنآ برای فرزندان خودشان که در دوره راهنمایی هست، توانسته‌اند که راه چاره را پیدا کنند ان شاء... با آنها کنار بیایند و

امتحان پاسخ می‌ده، یعنی خوب فهمیده اما خلاصه و مختصر اونچه که فهمیده رو روی کاغذ می‌آره. اما بعضی از معلمین اصرار دارن که بگ...» آقای شجاعی مهر وارد صحبت خاتم مهرانزا شده می‌گوید: «این مطلب رو نوشته باشن.»  
خاتم مهرانزا ادامه می‌دهد، «بیا عین مطلب یا به قولی بعضی جاها که خیلی مهمه، حتماً عین خودش نوشته‌بشه، این را چه باید کرد یعنی...»

سپس کارشناس در جواب خاتم مهرانزا می‌گوید: «بچه معلمین خردمند و همزمان دو گوینده شروع به حرف زدن می‌کنند. خاتم مهر افزا در ادامه صحبت خود می‌گوید: «حرف‌های آنها به چه شکلی نوشته بشه» (جمله تاحدی به خاطر تناخل صداها)



نمونه، هنگامی که آقای شجاعی مهر در مورد اضطراب از کارشناس سؤال می‌کند و در این مورد خاطره‌ای از اضطراب داشتن قبل از امتحان را بیان می‌کند، خانم مهرافزا می‌گوید: «فرمودید که جزو شاگردان بسیار تپل هستید، قابل توجه فرزندان گرامی تون که الان اگر شتونده باشن».

آقای شجاعی مهر: «الحمد... هر دو شون الان سر جلسه امتحان هستن».

خانم مهرافزا: «خب، شما هم یک چیزی می‌دونین که می‌فرمایین».

خانم مهرافزا چنین می‌گوید: «یک انتقاد زنده، مستقیم، اینجا... در همین هنگام که آقای شجاعی مهر تصور می‌کند مورد خطاب خانم مهرافزا قرار گرفته‌است، می‌خندد، اما خانم مهرافزا چنین ادامه می‌دهد: «از سوی خیلی از پدرها و مادرها که ممکنه این گله رو داشته باشن» و قسبل از این‌که خانم مهرافزا صحبتش تمام شود، آقای شجاعی مهر بی‌توجه به سخنان وی به حرفش ادامه می‌دهد.

عایمانه سخن گفتن

نمونه آقای شجاعی مهر، یعنی یک پدر و مادر آرزوش اینه که بچه وقتی می‌ره مدرسه، درس زندگی بهش بدن، با آداب و مهارت‌های اجتماعی آشنا بشه، چگونه زندگی کردن، چگونه با بزرگترش برخورد کنه، یعنی مجموعه آنچه که

## به طور کلی باید گفت، کارشناس برنامه دید جامع‌تر و واقع بینانه‌تری نسبت به مسائل خانواده و ارتباط آنها با جامعه بزرگ‌تری که خانواده را در بر می‌گیرد، دارد. اما بینش مجریان برنامه، آرمان گریزانه، عاطفی و گاه غیر واقع بینانه است.

والعالم امروزه، اینجوری دیگه که وقتی ما وارد دانشگاه می‌شیم و تحصیلاتمون رو تموم می‌کنیم، آدم‌تر می‌شیم».

تذکر، توجه شود که این عبارات تا چه اندازه نامنجم و نامنظم است. نمونه: خانم مهر افزا: «چرا همه کارها رو با هم انجام نمی‌دیم، یکجا انجام نمی‌دیم، یعنی همه در یک جا تمرکز نمی‌دیم، این افکارمون رو که به عمل می‌خواهیم در بیاریم».

تذکر: نمونه دیگری از عبارات نامنجم و نامفهوم.

به کارگیری واژه‌های تکراری

پاسررسی جدول (۳)، می‌توان گفت:

بر اساس اصول فصاحت و بلاغت در گفتار و پیام‌رسانی صحیح، جذاب و کارا وجود این همه کلمات و واژه‌های تکراری نشانه‌های ضعف در گفتار،

عبارت‌پردازی و نحوه اجرای برنامه توسط مجریان تلقی می‌شود، به خصوص با توجه به مقدار زمانی که عملاً توسط گویندگان صرف شده‌است و واژه‌های مزبور همگی فقط در محدوده زمانی گفته شده (۸:۴۰) ادا شده‌اند.

- برخی از واژه‌های تکراری به‌ویژه با توجه به فراوانی آنها نشانه فضای پرتعارف و تا حدی تصنعی و کلیشه‌ای می‌باشند که در اینجا به عنوان عوامل فرام‌ساز محیطی صمیمی و عاطفی قلمسداد می‌شوند. از جنبه تعارف، واژه‌هایی مانند سلام (۱۹ مورد) صبح به‌خیر (۶ مورد)، خدمت (۲۱ مورد) حضور (۶ مورد)، خواهش می‌کنم (۳۳ مورد)، تقاضا می‌کنم (۶ مورد) تشکر (۲۲ مورد)، آقای دکتر (۱۲ مورد) و از نظر بعد عاطفی برنامه واژه‌هایی مثل دوستان (۲۵ مورد) و عزیز (۹ مورد) قابل توجه هستن.

جدول ۳-۱. واژه‌های تکراری

واژه‌ها	موردتکرار	واژه‌ها	موردتکرار
سلام	۱۹	ایما. ولی	۱۲
صبح بخیر	۶	دوستان	۲۵
خدمت و مشتقات آن	۲۲	عزیز	۹
حضور	۶	شوندگان	۶
عرض کنم	۱۸	آقای‌دکتر	۱۲
خوب	۱۰	درسته	۱۱
خواهش می‌کنم	۱۲	به	۹۶
تقاضا می‌کنم	۶	خدا	۸
تشکر	۲۲	تصور می‌کنم	۷
خب	۱۹	آرزو	۶
من	۱۸		

فراوانی واژه‌هایی مانند: خوب (۱۰ مورد) غیب (۱۹ مورد) و به‌خصوص بله (۹۶ مورد). که اکثر موارد آن توسط آقای شجاعی مهر ادا شده‌است. نه تنها قابل توجه بلکه حتی شگفت‌انگیز است و خود نشانی از برخوردها و تلاقی‌های

خواندن به خوبی ادا نمی‌شوند یا در مورد قطعات ادبی گاه علاوه بر نکته گفته‌شده، حسن انتخاب و تناسب مطالب با موضوع برنامه چندان رعایت نمی‌گردد. همچنین استفاده از واژه‌های نادرستی مانند «فرمایشات» (جمع بی‌ات) برای یک واژه غیرعربی (و به کارگیری کلمه «محمل» به صورت تکراری و در جای نامناسب، از موارد قابل تذکر در برنامه‌های خواننده‌اند. اشتباهات دستوری رایج در برنامه‌های مورد بررسی عبارتند از:

- عدم تناسب فعل و فاعل جمله یا نهاد و گزاره آن
- ناتمام گذاشتن جمله‌ها و به هم

مورد) که آقای شجاعی مهر در طول زمان برنامه داشته‌اند. این رقص نشان‌دهنده ضعف اجرایی در کنار گوینده و پسرانش بودن تعامل و گفتگوهای مجریان و کارشناس است. زیرا به جز مواردی که باید به عنوان یک عکس‌العمل طبیعی و بی‌اختیار قلمداد شود، در بسیاری از مواقع آقای شجاعی مهر از سرفه کردن برای فشار آوردن بر طرف مقابل یا ارسال پیامی خاص استفاده کرده‌اند. استفاده از سرفه برای رساندن پیام به خصوص در یک برنامه رادیویی نه تنها ابزار خوبی نیست، بلکه همان طور که گفت شد، نشانه تنش در ارتباط، ضعف تکنیکی و

گفتاری در برنامه مورد بررسی است. بدون شک وجود حد متعارف و مسلماً کمتری از واژه‌های پاد شده نسبت به مقدار ذکرشده، لازم است. یک گفتگوی عادی در یک برنامه قابل قبول است اما ارقام یادشده، همان طور که گفته شد، تأمل برانگیز هستند.

- برخی از واژه‌ها، نشان‌دهنده شخصی شدن گفتارهای گویندگان و شاید بیانگر میزان خود محوری آنها در سخن گفتن‌شان است. پدیده‌ای که هم از لحاظ ظاهر و هم از حیث نسبت دادن محتوای ارائه شده برنامه به شخص گوینده و نه منبعی موثق و پرامتیار،

جدول ۲. مقوله‌های محتوایی

جمع	معرفی برنامه و اعلام شمارتلفن	مطالب متفرقه			مطالب فرعی			مطالب اصلی	مطالب مقدماتی		
		شوخی	تعارف	سلامد احوال‌پرسی	ارتباطی	مطالب بی‌ارتباط با موضوع برنامه	۱ ۲ ۳			۴ ۵ ۶	۷ ۸ ۹
۴۹:۲۰	۱:۳	۱۹	۱:۲۱	۲:۴۳	۱:۲۳	۱:۳۵	۳۷	۳:۱۳	۳:۳۷	۱۳:۲۰	۲۱:۳۱
٪۱۰۰	٪۲/۶۸	۳:۲۳		٪۱/۶۸	٪۲/۵۳	۸:۲۳	٪۱۷/۱۲			٪۲۵/۱۱	٪۴۳/۸۷

ریختن اجزای جمله بیش از آن حدی که در یک گفتار قابل قبول رادیویی مرسوم است.

- عدم رعایت زمان مناسب برای فعل‌های جمله‌ها.
- استفاده از قیده‌های نادرست یا تپجا و تأکیدهای بی‌مورد.
- حذف اجزایی از جمله بدون قرینه لازم.
- به طور کلی می‌توان گفت هر پنج نوع شیوه زبانی مختلف که توسط «مهندس‌نژاد» «محبیبیان‌زاده» و «صدرالدین الهی» در گفتارهای رادیویی شناسایی و طبقه بندی شده است - در برنامه‌های خانه و خانواده مشاهده می‌شود. اما اگر بخواهیم براساس

مهارتی و نااهمیانگی در کار می‌تواند به حساب آید.

**نحوه کاربرد زبان فارسی**

در این برنامه همان طور که قبلاً دیدیم قالبی که بیش از همه از آن استفاده شده‌است، گفتار یا بحث و گفتگو است. گفتگوها به ویژه آنها که از سوی گویندگان ادا می‌شود به صورت عبارات‌های شکسته، فلفله، لجاجت و بی‌توجهی به قواعد زبان فارسی و اصول گفتار رادیویی است.

برای دقائق کوتاهی نیز قطعات ادبی یا شیه‌ادبی و عبارات‌هایی ناظر بر بحث تخصصی و موضوع خاص برنامه خواننده می‌شود. این گونه مطالب خواننده‌شده اغلب از لحاظ نحوه

نا مطلوب و لذا شایان توجه است. مقصود واژه‌هایی همچون من (۱۷ مورد) و تصور می‌کنم (۷ مورد) است. در این مورد سهم آقای شجاعی مهر در گفتن چنین واژه‌ها و عبارات‌هایی بسیار چشمگیر است.

- مجموعه واژه‌های تکراری مندرج در جدول (۳)، توسط گویندگان (آقای شجاعی مهر و خاتم مهرآرا) در محدوده زمانی قریب به ۵۰ دقیقه (کل زمان برنامه) و ۱۸٪ زمان صرف شده توسط آنها ادا شده‌اند که با توجه به ظرف زمانی از بسامد و تکرار بالا بی‌برخورداند.
- نکته قابل ذکر دیگر در خصوص این برنامه، تعداد سرفه‌هایی است (۳۶)

فروانی و تکرار هر یک از این انواع زبان، گفتارهای ادا شده در برنامه خانواده را طبقه بندی کنیم باید گفت این گفتارها به ترتیب زبان مردم، روزنامه‌های، ادیبانه، غیرقابل فهم و بدآموز هستند.

نمونه: خانم مهرافزا: من می‌خواستم به طور رسمی تر هم سلامی کنم، چون به هر حال سلام و علیکی که ما پشت صحنه برنامه داریم، جای خود، اما در حضور دوستان و کنار دوستان سلام، سلامی می‌آرد.

نمونه: خانم مهرافزا: اجازه بدین که خدمت دوستان بگم که امروز در این برنامه و در واقع آخرین جلسه‌ای که ما در خدمت جناب آقای دکتر عصاره خواهیم بود، همین الان، اجازه بفرمایید که خدمت ایشان هم سلام عرض کنیم و خوشامد بگیم.

نمونه: آقای شجاعی مهر: «تاجار به بخش چند پیام بازگفتی مستجم»

نمونه: آقای شجاعی مهر: دلی من یک سؤال خیلی سریع السیر، برای این که وقت هم نداریم، ترس یک چیز طبیعی، اضطراب هم طبیعی؟ یعنی مثلا بچه‌ها وقتی می‌رن برای امتحان، دچار اضطراب می‌شن، این طبیعی؟

نمونه: آقای شجاعی مهر: «خیلی متشکر از دکتر عصاره، نه به خاطر مطالب بسیار خوبی که در صحبت‌ها امروز بهش اشاره داشتن، بلکه به جهت این مطلب که در طول مدتی که در خدمتتون بودیم واقعا از محضرشان استفاده کردیم»

توضیح: کلمه «لفظ» به طور تابعاً حذف شده‌است و در نتیجه معنای نامطلوب و نادرستی را به شنوندگان القا می‌کند؛ یعنی باید گفته شود: «خیلی متشکر از دکتر عصاره، نه فقط به خاطر

مطلب...» در مجموع با بررسی نحوه سخن گفتن هر دو گوینده و چگونگی تعامل آنها با یکدیگر و به خصوص با توجه به شکل و محتوای سخنان آنها می‌توان گفت، جمله‌های ادا شده توسط خانم مهرافزا فاقد انسجام، بریده بریده و طولانی و به طرز قابل توجهی غیرتخصصی است. داشتن عبارتهای طولانی، بسیار شخصی و عامیانه نیز از ویژگی‌های گفتار آقای شجاعی مهر است. همچنین به نظر می‌رسد، در موارد زیادی خانم مهرافزا در سخن گفتن تحت تأثیر آقای شجاعی مهر است، به طوری که ایشان با عدم تمرکز کافی و اعتماد به نفس به ادای جمله‌ها و مقاصد خود می‌پردازد.

در نهایت، از حیث نحوه اجرای برنامه، ضعف‌هایی مانند:

- ترتیب، ترکیب و توزیع نامناسب وقت و بخش‌های برنامه در کار تهیه کننده، کارگردان یا سردبیر برنامه.

- ضعف گفتارهای خانم مهرافزا.  
- بر حرفی، پراکنده گویی، مداخله و شتابزدگی آقای شجاعی مهر در کار گویندگی به روشنی مشهود است.

### بررسی محتوایی ساختار برنامه

در این قسمت، نگاه ما به برنامه خانواده به عنوان یک کل یکپارچه به همسازها، همسازها، مشاوران و اعضای آن، تشکیل دهنده آن، نگاه محتوایی خواهد بود. به عبارتی دیگر، اگر همه آنچه در چارچوب این برنامه، از آغاز تا انتها، پخش شده است، به عنوان محتوا فرض شود، با تقسیم آن به اجزاء یا مقوله‌های محتوایی معین، راه برای تجزیه و تحلیل برنامه پخش شده هموار می‌گردد.

از آنجایی که مسطابق دلایل

از پیش گفته، در تحلیل ما خود برنامه ملاک قرار گرفته‌است، استخراج و طبقه‌بندی مقوله‌های محتوایی برنامه بر اساس ارتباط و نزدیکی با موضوع اصلی برنامه یا فاصله از آن صورت گرفته‌است. به این ترتیب، مهم‌ترین مقوله محتوایی مورد نظر، مقوله «مطلب اصلی» است. در کنار این مقوله، می‌توان از اجزاء و عناصر محتوایی دیگری نیز سراغ گرفت. همچون «مطلب مقدماتی»، «مطلب فرعی»، «گفتارهای ارتباطی و... بنابراین، مقصود از ساختار برنامه، به عنوان یک ویژگی کیفی و محتوایی، این است که در برنامه کدام مقوله‌های محتوایی و با چه سهمی از توزیع زمانی در کنار هم قرار گرفته‌اند. برای روشن شدن این مطلب باید به جدول (۲) توجه کرد.

همان‌طور که انتظار می‌رود، بیشترین سهم زمانی در ساختار برنامه مورد بررسی، مربوط به مقوله محتوایی «مطلب اصلی» است (۳۱٪). (۱۸۷٪) با وجود این، سهم این مقوله حتی از ۳۵٪ زمان کم‌تر است. در حالی که مجموع مقوله‌های دیگر بیش از ۳۵٪ وقت برنامه را به خود اختصاص داده است.

در مقوله «مطلب مقدماتی» و «مطلب فرعی»، مجموعاً زمانی، نزدیک به سهم مربوط به «مطلب اصلی» را شامل شده‌اند (۲۰٪). (۲۲۴٪). مقایسه رقم اخیر با سهم زمانی «مطلب اصلی» (۳۱٪) توزیع نامناسب وقت برای بحث کارشناسی و طرح مطالب مرتبط با موضوع برنامه را نشان می‌دهد؛ نکته‌ای که قبلاً نیز از آن یاد کردیم. حال بهتر است به برخی از نمونه‌های شتابزدگی و توزیع نامناسب وقت برنامه با ضعف سازماندهی آن توجه کنیم.

نمونه: در تقریباً ۱۴ دقیقه پاهای برنامه، پس از بحث‌های پراکنده بسیار و با توجه به نگرانی نسبت به پایان رسیدن فرست، آقای شجاعی مهر با شتابزدگی به موضوع اصلی برنامه اشاره می‌کند و چنین می‌گوید: «من می‌خواهم که دکتر عصاره پرامون در مورد راه حل صحبت کنند و بعد هم آن شاد...»

پیردایم به موضوع امتحان برای چه‌ها و آمادگی برای امتحانات که خیلی می‌تونه موضوع مورد توجهی باشه.

نمونه: در انتهای برنامه هنگامی که گوینده اعلام می‌کند یک دقیقه وقت داریم، از کارشناس سؤال می‌کند که: «برخورد والدین با دانش‌آموزان هنگام ارائه کارنامه‌هایشان باید چگونه باشه؟» سؤالی که گویا برای موضوع و هدف این برنامه جنبه مرکزی و اساسی

خوب و شونده، ماه پدر و مادرهای عزیزی که دوست دارن بچه‌هاشون در درسشون و امتحاناتشون موفق بشن و حاسن نسبت به امور تحصیلی فرزندانشون، به ما زنگ زدن و سوالات زیادی رو مطرح کردن که اگر موافق باشین، چند تا از این تلفن‌ها رو بشتویید.

اما محتوای تلفن‌ها صرفاً در جهتی که گوینده اصرار بر اتقاي آن دارد، نیست. علاوه بر این که برای اعلام نوبت گوش دادن به تلفن‌ها، گفتن جمله‌های درهم و طولانی مانند آنچه ذکر شد، ضرورت ندارد.

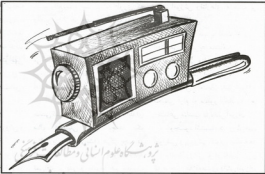
مقایسه زمان مربوط به مطالب مقدمه‌ساز (۱۴:۲۰) که اساساً برای زمینه‌چینی و آماده‌سازی بشر بحث کارشناسی و طرح مطالب اصلی مرتبط با موضوع بیان می‌شوند، با سهم زمانی

می‌گردد. سرانجام باید گفت، مقدار زمان صرف‌شده برای مطالب متفرقه که عمدتاً شامل سلام و احوال‌پرسی، تعارف و شوخی است (۴:۲۴، ۳:۴۸) و چیزی نزدیک به ۱۰ دقیقه برنامه را شامل شده، شایان توجه است. به نظر می‌رسد، در این زمینه باید تغییر رویه‌ای اساسی صورت گیرد تا هم از زمان برنامه استفاده بهتر شود و هم فضای تعاملی برنامه به صورت گفتگوهای شخصی، روزمره و غیرکارشناسانه در نیاید.

**موضوع اصلی برنامه و نحوه بیان آن**

**تطبیق مقوله‌های محتوایی بر مقوله‌های شکلی**

همان‌طور که قبلاً گفته شده، موضوع اصلی برنامه بحث پرامون چگونگی آمادگی بسیاری امتحانات دانش‌آموزان در دوره راهنمایی برای خود آنها و والدینشان در چارچوب موضوع کلی تربیت و آموزش بوده است. اگر بخواهیم میان مقوله‌های محتوایی و مقوله‌های فرمی تطبیق و مقایسه‌ای صورت دهیم به‌طوری‌که معلوم شود، هر یک از مقوله‌های محتوایی



دانشه‌است و کارشناس در پاسخ چنین می‌گوید: «البته سن خیلی کم‌شانس هستم، برای این که این قسمت از صحبت شاید مهم‌ترین بخشش بود که من می‌خواستم بیه خانواده‌هایی که فرزند راهنمایی دارند، عرض کنم. چون بچه‌های راهنمایی...»

نمونه: آقای شجاعی مهر، «دوستان

اختصاصی یافته به مقوله اصلی (۲۱:۳۷) نشان می‌دهد که زمان صرف شده برای مطالب مقدمه‌ساز، زیاد و قابل توجه است. به‌طوری‌که نسبت مطالب مقدمه‌ساز به مطالب اصلی ۱۵:۲۵ است. این رقم بدان معناست که برای هر دو دقیقه بحث مرتبط با مطالب اصلی، بیش از یک دقیقه مطالب مقدمه‌ساز

بیشتر در چه قالبی مطرح شده‌اند، در می‌یابیم که بزرگ‌ترین مقوله محتوایی یعنی مطالب اصلی، به ترتیب در چارچوب سخن کارشناس و گفتار گویندگان و سپس قوالب دیگر بیان شده‌است. این نکته با توجه به فراوانی دو مقوله شکلی گفتار و سخن کارشناس به عنوان



اصلی ترین قالب طرح مطالب در برنامه خانه و خانواده به ویژه در برنامه های روزهای یکشنبه تا چهارشنبه، بیشتر

خانواده ها به منظور آمادگی والدین و فرزندان نسبت به امتحانات درسی و برخورد با نتایج درسی دانش آموزان

انشاء الله.

#### پیام های برنامه

- اهمیت دوره نوجوانی و نقش تربیت و رسیدگی خانواده به نوجوانان در این دوره.

- معرفی دوره نوجوانی به عنوان گذرگاه ورود به جامعه.

- سازنده بودن نوجوانان برای خود و جامعه در حال و آینده.

- داشتن گفتگوی دوستانه و ارتباط

گرم و صمیمی با فرزندان به عنوان تکنیک هایی برای حمایت از نوجوانان

در برابر خطرات بیرون از خانواده.

- تفکر در مورد معنا و حدود آزادی فرزندان.

- درس خواندن به عنوان مقدمه ای برای داشتن یک زندگی مناسب و تبدیل شدن به یک شهروند خوب.

- آموزش رفتارهای مناسب برای زندگی اجتماعی.

- یادگیری کسب لذت از زندگی اجتماعی در شرایط مختلف.

- همزیستی مناسب با دیگران.

- ایفای نقش اجتماعی.

- آموزش و امتحان دانش آموزان در محیطی آرام به منظور ایجاد رفتارهای اجتماعی مناسب در دانش آموزان.

- وجود اشتیاق در روش های آموزش و پرورش کنونی جامعه ما.

- اتخاذ روشی نو در تعلیم و تربیت که موجب علاقه مندی دانش آموزان به مدرسه گردد، نه گریز آنها از مدرسه.

- اتخاذ روش آموزش داد و ستد، کسب تجربه، درگیری با مسائل واقعی روزمره و آنچه برای دانش آموزان مفید است.

- در قرن جاری آموزش و پرورش برای بهتر زیستن، صلح و بهزیستی انسان ها در کنار یکدیگر، ایجاد آرامش،

## استفاده از سرفه برای رساندن پیام به خصوص در یک برنامه رادیویی نه تنها ابزار خوبی نیست، بلکه همان طور که گفت شد، نشانه تنش در ارتباط، ضعف تکنیکی و مهارتی و ناهماهنگی در کار می تواند به حساب آید.

قابل فهم می گردد.

در خصوص نحوه طرح موضوع بجز آنچه در بالا گفته شد، باید اضافه کرد که پس از بیان پاره ای مطالب مقدماتی شامل متون از پیش آماده درباره بحث های گذشته و موضوع روز و مرور مطالب هفته های قبل از سوی گویندگان و کارشناس، موضوع برنامه در چارچوب پرسشهای مجریان، گزارشگر و نکات مطرح شده در برنامه و نقلن ها، توسط کارشناس برنامه (دکتر عصاره) با ممانت و آرامش قابل توجهی مورد بررسی قرار گرفت.

با بررسی سخنان کارشناس،

می توان سه موضوع اصلی زیر را در گفتار وی تشخیص داد:

- معرفی تصویر آرمانی از آموزش و امتحان

استناد ملازم از وضعیت موجود

آموزش و پرورش و روش های رایج در آن با توجه به ابعاد اجتماع بزرگ تری

که در برگیرنده خانواده هاست و بر رفتار تربیتی والدین اثر می گذارد و به

طور مشخص توجه به تصمیم گیری نهاد سیاسی (مجلس) و نظام و شیوه های موجود در آموزش و پرورش

و رابطه آنها با خانواده.

- بیان توصیه های کاربردی برای

پس از امتحان.

به طور کلی باید گفت، کارشناس برنامه دید جامع تر و واقع بینانه تری نسبت به مسائل خانواده و ارتباط آنها با

جامعه بزرگ تری که خانواده را در بر می گیرد، دارد. اما پیش مجریان برنامه،

آرمان گرایانه، عاطفی و گاه غیرواقع بینانه است. به طوری که

والدین را از هر جهت صاحب اختیار، مسئولیت، مسئول از فشارها،

محدودیت ها و شرایط اجتماعی فرض می کند، در این مورد به نمونه ای از

سخنان آقای شجاعی مهر که در زیر آمده است، توجه کنید.

آقای شجاعی مهر: من تصور می کنم، اگر از هفتاد ابتدای

سال تحصیلی برای بچه ها یک برنامه ریزی درستی بشه، هرگز بچه، در

شب امتحان به بخورن، بخورن شدید نمی افته و پدر و مادرا هم بخورن،

بخورن بهش تمس کن، یعنی واقعا در طول سال بچه ها بدون فلان ساعت تا فلان

ساعت باید درسشون را بخورن، فلان ساعت تا فلان ساعت اوقات فراغتشون هست، هرچوری که دلشون

می خواد سرشون را گرم کنن و پالی فضاها این جور می خلی بهتر و راحت تر می شه،

ان شاء. به موفقیت دست پیدا کرد

## جمع بندی و نتیجه گیری

- پیام‌ها و ارزش‌هایی که درباره خانواده تبلیغ می‌شود، ناظر به طبقه متوسط جامعه است. به عبارت دیگر، هم مخاطبان برنامه طبقه متوسط فرض می‌شوند، هم پیام‌ها برای آنها گفته می‌شود و هم ارزش‌های طبقه متوسط تأکید و بازگویی می‌گردد.

## کمتر از ۱۰ دقیقه

مانده به پایان برنامه است که

آقای شجاعی-مهر بر اثر

فشارها و اشاره‌های تپیه‌کننده

(به قول خودشان)، سراغ بحث

اصلی می‌رود و سؤال محوری

برنامه را از کارشناس

می‌پرسد بنابراین، حدود

۱۰ دقیقه از برنامه حول محور

موضوعات فرعی، متفرقه و

نسبتاً دورتر به موضوع اصلی

برنامه تمرکز می‌یابد.

گویی در جامعه فقط با این نوع از خانواده مواجه هستیم.

- ارزش‌هایی از سوی برنامه تبلیغ می‌شود که گویی تنها مشکل و خواسته پدرها و مادرها، موفقیت درسی فرزندان و رسیدگی به آنهاست.

- خانواده، در این برنامه، مستقل از تأثیرات محیطی آن در نظر گرفته می‌شود.

- بر کارکردهای اجتماعی کردن، احساسی - عاطفی و حمایتی خانواده بیشتر تأکید می‌شود.

- از لحاظ سازمان، خانواده عمدتاً تسایرگرا و مشارکتی فرض شده‌است.

- داشتن برنامه درسی و مطالعاتی به منظور مرور مداوم مطالب و انباشته شدن درس‌ها در شب امتحان.

- کاهش مجادلات و درگیری‌ها میان والدین و فرزندان و آرام کردن فضای خانه در ایام امتحانات.

- کاهش رفت و آمدهای خانوادگی در ایام امتحانات.

- کاهش اختلالات میان فرزندان در ایام امتحانات.

- کسب اطلاع از نقاط ضعف درسی فرزندان و داشتن برنامه‌ای برای رفع آنها.

- درس خواندن دانش‌آموزان در روزهای عادی تا ۲/۵ ساعت و در برابر آن در ایام امتحانات.

- داشتن استراحت کافی به کاهش اضطراب فرزندان کمک می‌کند.

- داشتن تغذیه مناسب.

- تلاش برای فهم و درک مطالب بجای حفظ کردن.

- توجه دادن فرزندان به این که نسبت به توانایی‌ها داشته‌های خود و نتیجه تلاش‌هایشان اعتماد داشته باشند.

- برخورد مناسب والدین با فرزندان هنگامی که کارنامه درسی‌شان را ارائه می‌دهند.

- تشویق موفقیت‌های درسی فرزندان و برخورد جبرانی و ترمیمی

ارزش‌های تبلیغ شده در برنامه

- دوستی والدین با فرزندان

- داشتن زندگی خوب و شایسته

- تفاهم و گفتگو و آموختن برای فکر کردن است.

- دانش‌آموزان باید بیاموزند که از فکر کردن و مشارکت در کارها لذت ببرند.

- آموزش نسیباید تحصیلی، اضطراب‌آمیز و نگران‌کننده باشد.

- دانش‌آموزان باید درس خواندن و مطالعه را به طور طبیعی و خودجوش یاد بگیرند.

- امتحان فقط به معنای ارزشیابی از دانش آموز نیست بلکه ارزشی معلم، مدیر، دستگاه آموزشی و خانواده را نیز در بر می‌گیرد.

- تنویق دانش‌آموزان به درس خواندن.

- توجه همه جانبه به مسائل و موضوعات تربیتی و خانوادگی.

- اصرار و تأکید دائمی بر درس خواندن و بی توجهی به سایر فعالیت‌ها مانند گذراندن اوقات فراغت به شکل مناسب یا تفریحات سالم و عدم رسیدگی به مسائل ضروری فرزندان، مطلوب نیست.

- زیرا با فشاری مداوم بسر درس خواندن یا نگران درس‌ها بودن، موجب بی‌سزایی دانش‌آموزان از درس و لغت تحصیلی آنها می‌شود و تأثیر تربیتی منفی خواهد داشت.

- والدین نمی‌توانند، زمینه‌های اضطراب دانش‌آموزان را برای امتحان برطرف سازند مثلاً به فرزندان خود اطمینان دهند که از آنها در حسد توانایی‌شان انتظار دارند و از آنها تلاش و پشتکار می‌خواهند نه صرفاً موفقیت یک‌جانبه و نمره بالا.

- خانواده‌ها باید پیامدهای عدم موفقیت احتمالی فرزندان در امتحانات را کاهش دهند.

- والدین می‌توانند، زمینه‌های اضطراب دانش‌آموزان را برای امتحان برطرف سازند مثلاً به فرزندان خود اطمینان دهند که از آنها در حسد توانایی‌شان انتظار دارند و از آنها تلاش و پشتکار می‌خواهند نه صرفاً موفقیت یک‌جانبه و نمره بالا.

- خانواده‌ها باید پیامدهای عدم موفقیت احتمالی فرزندان در امتحانات را کاهش دهند.

- والدین می‌توانند، زمینه‌های اضطراب دانش‌آموزان را برای امتحان برطرف سازند مثلاً به فرزندان خود اطمینان دهند که از آنها در حسد توانایی‌شان انتظار دارند و از آنها تلاش و پشتکار می‌خواهند نه صرفاً موفقیت یک‌جانبه و نمره بالا.

- خانواده‌ها باید پیامدهای عدم موفقیت احتمالی فرزندان در امتحانات را کاهش دهند.